

bieden voor talrijke dieren maar door hun geringe omvang en grootte slechts zeer weinig negatieve invloed uitoefenen op de omringende vegetatie.

CONCLUSIES

Voor het behoud van de meest kenmerkende insectensoorten van kalkgraslanden is een onderhoudsbeheer van de grasmat onontbeerlijk. Dit kan o.a. door maaien, maar begrazen is interessanter daar het veel minder arbeidsintensief en kostbaar is en het beter de groei van de dominante grassen drukt. Met name intensief begrazen gedurende een zeer korte periode (imitatie van maaien), éénmaal per jaar, bevordert sterk de typische entomofauna van kalkgraslanden die in ons land hoofdzakelijk behoefte heeft aan een korte en open grasmat. Het behoud van refugezones die niet jaarlijks worden begrast of waar enkel de loten van struiken en bomen in een

meerjarige cyclus worden gekapt is noodzakelijk voor de verhoging van de diversiteit en voor het behoud van enkele typische soorten van hogere en dichtere grasvegetaties. Over de effecten van begrazing op de entomofauna van kalkgraslanden is echter nog lang niet alles gekend. Duur, intensiteit en frequentie van de begrazing beïnvloeden zeer sterk de entomofauna terwijl de impact van de begrazing zelf afhankelijk is van de aard en ligging van het kalkgrasland. Ook reageert de ene insectensoort anders dan de andere waardoor dit onderwerp zeer complex, is maar tevens uiterst boeiend. Het best is het om goed de ecologie van elke soort afzonderlijk te kennen maar dit vraagt nog heel veel specifiek autecologisch onderzoek wat zeker nog niet voor morgen zal zijn. Alvast verder doen met het huidige beheer van de kalkgraslanden en geregeld bijsturen is momenteel de bode zodat we ook binnen twintig jaar nog kalkgraslanden hebben waarin we de effecten van begrazing op de entomofauna op een meer systematische wijze kunnen bestuderen.

SAMENVATTING VAN DE VOORDRACHTEN, GEHOUDEN TIJDENS HET SYMPOSIUM "DEN WIJZEN EN VERSTANDIGEN SCHAAP HERDER"

Henk Hillegers, Kasteelstraat 17, B-3620 Neerharen, België

Het is werkelijk ondoenlijk om in 10 minuten een samenvatting te geven van negen voordrachten die, elk voor zich, al minimaal 30 minuten in beslag namen en een samenballing vormen van vaak jarenlang onderzoek. Vandaar dat ik mij moet beperken tot enkele globale stellingen die, voor een deel althans, de kern raken van de individuele voordrachten van vandaag.

Ik zou willen beginnen met de stelling dat er al minstens 6.000 jaar geleden schaapskudden onder leiding van herders in onze gewesten rondzwierven en dat dit systeem min of meer ononderbroken is blijven voortbestaan tot in onze tijd.

Dat daardoor landschappen of delen daarvan werden gevormd is een duidelijke zaak: kwelders, uitgestrekte struikheidevegetaties van de hoge zandgronden van West- en Noordwest-Europa, boomloze, grazig-kruidige middelgebergten in Centraal- en Noord-Europa, maar ook onze eigen dorpsheiden in het Mergelland, zijn voorbeelden van die traditionele weidegebieden voor schapen.

Minder duidelijk is, zeker voor de leek, dat er

tijdens die lange periode een co-evolutie heeft plaats gevonden tussen de grazer en de begraasde levensgemeenschap. Dat heeft buitengewone complexe, stabiele en soortenrijke vegetatietypen opgeleverd, elk met de daarvan afhankelijke en karakteristieke fauna. Wat we pas weten is dat de selectiviteit van de grazer enerzijds en vraatresistente eigenschappen van tientallen, zo niet honderden soorten planten daarbij een rol van betekenis speelt. Ook weten we pas sinds kort dat niet alleen de vacht van schapen een rol speelt in de verspreiding van relatief zware plantenzaden, maar dat ook vele zaden in de uitwerpselen hun kiemkracht blijven behouden.

Dit, in combinatie met het gegeven dat er tijdens die lange periode binnen Europa van hot naar haar is getrokken met kudden, verklaart deels de soortenrijkdom en zuidelijke herkomst van die traditionele weidegebieden. Tevens, en dat is buitengewoon heuglijk nieuws voor de instanties die natuurbescherming en natuurbehoud propageren, dat restauratie van deze levensgemeenschappen mogelijk is, simpel door dat beheerinstrument weer te gebruiken dat verantwoordelijk was

LITERATUUR

- BUTTERFLIES UNDER THREAT TEAM, 1986. The management of chalk grassland for butterflies. Focus on nature conservation, N° 17. Nature Conservancy Council, Peterborough, 80pp.
- HOFMANS, K., 1996. La faune. In: COLMANT, L., O. DECOCQ, L.-M. DELESCAILLE, T. DEWITTE, J. DUWIGNEAUD, A. HENRY, K. HOFMANS, SAINTENOY-SIMON & L. WOUÉ, 1996. Les pelouses calcicoles en Région wallonne. Entente Nationale pour la Protection de la Nature: 34-41.
- HOFMANS, K. & M. DELESCAILLE, 1998. La gestion des pelouses calcicoles. Actes du colloque international, Vierves-sur-Viroin (Belgique): 28, 29, 30 et 31 mai 1996. Cercles des Naturalistes de Belgique, Vierves-sur-viroin: 89-100.
- MAES, D. & H. VANDIJCK, 1996. Een gedocumenteerde Rode lijst van de dagvlinders van Vlaanderen. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 1996 (1): 1-154 pp.
- TAX, M.H., 1989. Atlas van de Nederlandse dagvlinders. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland & Vlinderstichting, 's-Gravenland/Wageningen, 248 pp.
- THOMAS, J.A., 1990. The conservation of Adonis blue and Lulworth Skipper Butterflies - Two sides of the same coin? In: HILLIER, S.H., D.W.H. WVK & D.A. WELLS, Calcareous Grasslands. Ecology and Management. Proceedings of a joint British Ecological Society/Nature Conservancy Council symposium, 14-16 September 1987 at the University of Sheffield. Bluntisham books, Wiltshire: 112-117.

voor het ontstaan en het onderhoud van die soortenrijkdom: een trekkende schaapskudde onder leiding van een herder.

De praktijk heeft geleerd dat de natuurwaarden van een "verwaarloosde" dorpsheide binnen twee decennia hersteld konden worden. Ook soortenarme cultuurgraslanden kunnen al in diezelfde periode door extensieve en periodieke beweiding met schapen tot bloemrijke graslanden veranderd worden waar vele soorten insecten en andere fauna-elementen, waaronder de Das, van profiteren.

De "herontdekking" van de natuurherstellende waarde van de methode van de traditionele, historische begrazing is niet alleen vanuit Nederland gedaan. Ook in de ons omringende landen wordt in toenemende mate de traditionele beweiding door schaapskudden opnieuw toegepast in het beheer van natuurgebieden, niet in eerste instantie omwille van de productie van economisch rendabel lamsvlees, maar omwille van een herstel- of onderhoudsbeheer van soortenrijke graslanden. Overigens moet hierbij duidelijk worden aangestipt dat de kwaliteit van dit ecologisch ge-

teeld lamsvlees zodanig hoog is dat daar op korte termijn wel een markt voor ontstaat. Het staat vast dat extensieve beweiding door grote herbivoren een steeds grotere rol gaat spelen in het beheer van natuurgebieden in Europa. In Nederland, waar de ontwikkelingen zich in dit opzicht sneller voordoen dan in haar buurlanden, worden onevenredige oppervlakten natuurgebied toebedeeld aan een begra-

zingsvorm door grote herbivoren binnen rasters. Migratie van immobiele plantensoorten is hier uitgesloten. Een trekkende kudde die een aantal kleine natuurgebieden met elkaar verbindt heeft wel het grote voordeel van het opheffen van de isolatie van elk natuurgebied. Bovendien past deze methodiek uitstekend in het door de overheid gepropageerde herstel van de ecologische hoofdstructuur van ons gewest.

Wanneer de beherende instanties van de voormalige dorpsheiden in Zuid-Limburg de consequenties trekken uit deze gegevens, dan is aan de intentie van dit symposium voldaan: een "Wijzen en Verstandigen Schaap Herder" is een machtig instrument om natuurwaarden te herstellen, te onderhouden en te laten regenereren.

"DE WIJZEN EN VERSTANDIGEN SCHAAP HERDER"

Een uitgave van de Stichting Natuurpublicaties Limburg (SNL)

Door het Natuurhistorisch Genootschap is, in samenwerking met de provincie Limburg, een project uitgevoerd dat betrekking heeft op natuurbeheer met behulp van Mergellandschapen. Initiatiefnemer Henk Hillegers heeft dit project op drie manieren vormgegeven. In de eerste plaats het op 26 juni 1998 gehouden symposium, waaraan velen van u hebben deelgenomen. Ten tweede de bijbehorende tentoonstelling, die tot begin september in het Gouvernement te bezichtigen viel. Het derde onderdeel van dit drieluik betreft de uitgave van een boekje, getiteld "De Wijzen en Verstandigen Schaap Herder". Het is een facsimile-uitgave van een aantekenboekje van een Limburgse herder, tevens hereboer en burgemeester, daterend uit de eerste helft van de vorige eeuw. Het is door Henk Hillegers bewerkt en van aantekeningen voorzien.

Elke pagina van het boekje bevat drie kolommen: de letterlijke transcriptie van het handgeschreven manuscript naar een drukletter; de omzetting daarvan in begrijpelijk Nederlands en tenslotte een kolom met noten.

Dit kleinood is een aanrader voor eenieder die interesse heeft in schapen, de Limburgse historie of dialecten. Ook de fraaie vormgeving maakt het 43 pagina's tellende boekje het aanschaffen waard.

De oplage van dit unieke document is beperkt tot 1.000 exemplaren. Het boekje is niet in de boekhandel verkrijgbaar. De prijs bedraagt f 25,- (voor leden van het Natuurhistorisch Genootschap f 20,-). De publicatie is schriftelijk te bestellen door het overmaken van f 25,-/BF 450 (leden) of f 30,-/BF 550 (niet-leden) op postgiro 429851 t.n.v. Publicatiebureau Natuurhisto-

risch Genootschap, Groenstraat 106, 6074 EL Melick, onder vermelding van "SchaapHerder". Leden en niet-leden in België betalen op onze Belgische postgiro 000-1616562-57 (de bedragen zijn inclusief verpakings- en verzendkosten). De uitgave is ook te koop in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

